

Buddha és Jézus.

Mi az ember főczélja? ez a kérdés mindig foglalkoztatta az embereket. Mi a *legfőbb jó?* (summum bonum, το καλον.) Mi az emberre nézve jó, tökéletes és szép? Jézus így tette föl e kérdést: „Mi az Istennek első parancsolata?” Föltevén, hogy az ember az istenségnek legteljesebb kifolyása, legszebb képe s így a tökéletes szeretetnek, hitnek, ismeretnek és hatalomnak gyermeke, Jézus így fejezte ki a το καλον-t: Rendeltetésed, lételed czélja: szeretni, hinni, törekedni és közeledni az Istenhez, az egyedül tökéletes lényhez; inkább és inkább osztozni örömeiben, dicsőségében és bölcsességében. Nem csak egy, de három tanu — Máté, Márk, Lukács — biztosít, hogy Jézus így fejezte ki a summum bonumot, hozzátevén, hogy Isten a legszentebb és legfelségesebb lény. Térj hozzá, oh Izrael, teljes sziveddel (szeretet és öröm), teljes lelkeddel (hit és remény), teljes elmédvel (értelem és gondolat), és teljes erőddel (munka és hatalom). Ez az első tennivaló az emberre nézve a Jézus szerint. Azonosítsa magát az örök szerető, legszentebb, legbölcsőbb és mindenható lényvel, azaz legyen őszintén szerető, hívő, gondolkozó és munkás, s embertársait is igyekezzék ide emelni. „Ez az első parancsolat. Ennél nagyobb egy sincsen.“ Így igazság, példás élet, egyenesség, tisztesség, folytonos haladás a tökéletesség felé, embert emberhez, s mindnyájunkat Istenhez kötve igaz rokonsággal — ez volt és ez a Jézus vallása. Ennek ellentéte, a mi ellen ő küzdött — a „bűn“. Szerinte a *summum malum* (a legfőbb rossz) ez igazságnak ellentállásban áll. A *damnum* (vesztés, kárvallás) annyi, mint az ember visszafelé fejlődése a folytonos haladás helyett. Az emberre nézve sincsen más törvény, mint hogy minden élet növekedés. Isten mindent azért teremtett, hogy növekedjék; de mindenek fölött leginkább azért teremtette az embert. De ha ő akar — igen, ha akar — megállhat a növekedésben, sőt visszafelé is fejlődhetik. Haszon vagy vesztés. Tehetségeinek elhanyagolása vagy az azokkal való visszaélés által könnyen eltérhet a naponkénti tökéletesedés útjáról és elveszítheti a szeretetnek, örömeinek és hitnek igazi erejét.

A tehetségek e vesztesége ellen harczolt Jézus állandóan. Ez a bűn az Isten akarata ellen, ez a *damnum*, fölfelé haladó természetünknek ellenállás, mely abba a szokásba visz, hogy minden jónak, szentnek és igaznak ellentálljunk, az erőnek, örömnök és dicsőségnek végtelen veszteségét eredményezi — e rosztól való megszabadításban állott és áll a Krisztus evangéliuma és üdvözítése.

2. Térjünk most Buddhára Mi volt az ő szándéka és czélja? Mi volt az üdvösségtan, melyet ő hirdetett? Igazi önmegtartóztatás volt-e az? Igen. Megmenti-e az embert valamely veszteségtől? (*damnum*). Meg. Mitől? Legfőképpen a fáradtságtól a békéért. A fáradtság, a nyugtalanság — ez volt Buddha *summum malum*-ja. A nyugalomért oda adott volna mindent, a mivel bírt, még az életét is, — minden élő örömet, minden élő reményt, minden fölfedezést, minden vállalkozást, minden munkát, minden öntudatos életet; ezektől akart mindenkit megszabadítani az örök nyúgvó, szentséges Nirvana kedvéért. Méltó czél volt ez? Igen is, nem is. Méltó volt; de nem a legméltóbb. A nyugalom nem keresztényi czél is? „Jöjjetek én hozzám, kik megfáradtatok és megterheltettek és én megnyugtatlak titeket“ — azt mondja Jézus. „Békét hagyok veletek s az én békémet adom belétek.“ „A békesség tartsa meg szíveteket és eszeteiket Istennek s az ő fiának, a Jézusnak tudományában és szeretetében.“ Békeség tudomány, békesség szeretettel. Vajjon Pál apostol a tudomány alatt azt értette-e, a mit Jézus látszik kifejezni e szavakkal: „teljes elméddel“ — az embernek értelmi tehetségét, értelmét, törekvését, bölcsességét, melyet tanulással szerez. Vagy azt a belső ismeretet értette, mely szemet húnny minden előtt azért, hogy megtalálja istent saját lelkében; de csakis saját magában? Vajjon Pál apostol az Isten szeretete alatt Istennek a családi, gyermeki és társas élet áldott öszhangjában való megtalálását értette-e? Azt értette-e, a mit Jézus fejez ki azzal, hogy menjünk az Úr eleibe teljes szívvel, szívünk leggyöngédebb érzelmeivel, annak minden örömével, a személyes áhítatosságnak legfényesebb bizonyásaival? Ha ezt értette, akkor a Pál, a Jézus s az evangélium békéje nem a Nirvana békéje, nem a Hinduismus, a Buddhismus és Buddha békéje. Nem.

Mi volt Buddha szerint a „legfőbb jó“ és „legfőbb rosz“? Lásuk ezt. Az embernek főczélja, mondja ő, a nyugalom. A „lemondás“ annnyi, mint mindent fölkáldozni a nyugalomért. Örökös csendesség az első jó, tökéletes és szép. Az élet örömei zajosak s zavarják nyugalomunkat. Azok után ne vágyódjál. Szüntesd meg azokat. Hagyd el végreképpen. Semmisíts meg minden gyönyört, még az ég gyönyöreit is.

Öld meg azokat. Öld meg a szeretetet és gyönyört a békéért. Öld meg a gondolatot és tudvágyat: ezek is zavarják békénket. Hagyd el a törekvést, foglalkozást, hősiességet: ezek harciba kevernek, az életet félelmes háborúvá teszik, a mi a békének ellentéte. Ezekről mondj le. Jőjj a Nirvánába, mely az Isten békéje, hol nincs érzés, értelem és cselekedet; de a nélkül, hogy valamit kérdeznél arról. Azt szavakkal nem lehet kifejezni. Azt nem lehet gondolni. Ne nevezd örömmek. Azt nem lehet érezni. Ne nevezd látomásnak. Azt nem lehet látni. Álom borítja a szemet. Ilyen állapot szükséges az imádkozásra. A keresztény elég balga, hogy gondolkozik is, mikor imádkozik. Még balgább, midőn könnyölgése által reményeket ébreszt magában. Ez várakozást, álmatlanságot, nyughatatlanságot okoz. Mindez rossz. Mindez *damnum*, veszteség. A gondolat és remény kárhozat. A munka az első átok. Kérlek, ne dolgozzál. Mi van inkább ellentétben a nyúgalommal, mint a munka?

Minden tehetség, erély, akaraterő megzavarja a békét. A mi sajátod, hacsak nem mástól kaptad, kárhozat. Az első jó a szegénységi fogadalom. Az első szép semmit sem tenni. Ha enned kell, egyed koldustarisnyádból a morzsalékokat, mit vetnek abba a kegyesek, mit adnak a bolondok, kik munkával keresik kenyerüket. Szóval a Buddha-evangéliumnak négy magasztos (?) igazsága ez: (1) Fáradozás; (2) Kerüld el ezt; (3) Vágyakozás; (4) Öld meg ezt. Erről az evangéliumról mondja Edwin Arnold: „Magában foglalja egy általános reménynek (álomnak) örökkévalóságát; egy határtalan szeretetnek (télenségnek) halhatatlanságát; az utolsó jóban való hitnek (az élet örömeitől és kötelességeitől való megszabadulásnak) egy elronthatatlan elemét; és az emberi szabadságnak (az Istennek való szolgálat és a Jézusnak való engedelmség alóli felmentésnek) a legmerészebb állítását, melyet valaha tettek.“

3. Most következik annak a bebizonyítása, hogy a *világnak valódi buddhista népei* mind tétlen álomba vannak merülve. Ezek a népek nem az Indiaiak, hol a Buddhizmus a saját atheizmusa miatt „ezelőtt ezer esztendővel megsemmisült“, a mint Andersen mondja; nem a Chinaiak, hol — a mint Dixwell mondja, a ki sokáig volt Chinában — „négy közül alig egy hallott valaha valamit a Buddhizmusról“; nem a Japánok napimádásukkal, hol Bird Izabella újban azt tapasztalta, hogy az emberek legfőbb ideája „undorodni mindentől, a mi létezik,“ gyűlölni a vállalkozást és önbizalmat. Nem. A valódi Buddhista államok a télenség melegágyai, hol nincs kereskedő osztály, nincsenek tudományos emberek, nincsen pénzügy, nincs haladás, nincs

kormányzás; hanem egy sötét vagy véres despotizmus, mire példa a Buddhizmus véres kezű királya, Birmámban. Valódi Buddhista nemzet csak hat van, névszerint: Siám-, Birmáh-, Nepol-, Thibet-, Mongolország- és Ceylonban; de ez utóbbi nem is egy nemzet, hanem a brit indiai partnak egy szigete, melyet angol kávé-ültetők művelnek, melynek szegényebb lakói buddhisták. Egyetlen chinai ember sem teljes buddhista. China vallása mindent összevéve az ősök imádása, a mi a Buddhizmussal ellenkezik. Engedjük meg mégis, hogy Chinában száz millió névszerinti Buddhista van; Japánban tíz millió; Indiában egy sincs; Siámban kevesebb, mint öt millió; Birmámban négy millió; és a kevés népű Mongolországban, Nepolban és Thibetben föltevés szerint egy-egy millió, Ceylonban fél millió, — és többet hol keressünk? Így hát a Buddhisták összes száma 122—125 millió az egész földön, melynek népessége 1200—1400 millió. Nem áll tehát az az állítás, hogy a Buddhisták az emberiségnek egy harmadát teszik, hanem közel egy tizedét. És egy tizedet teszen az emberiségnek azon része is, mely a vándorló barbarismustól most közeledik a letelepedés és civilizáció felé. Ez az a fajta az emberiségnek, mely állati vágyainak, éhségének, a vérengző élet nyers szenvedélyének hódol. Így levén a dolog, Isten különös kegyelmének köszönhető, hogy közeledik ezek felé a Buddhizmus, mely vágyaikon uralkodni s szenvedélyeiket megfékezni tanítja. A gyakorlati eredmény ebben az esetben igen jó. A Karma, Dharma és Nirvána tehát a Buddhista népekre jó, ha nem is jó theologia.

4. A hindu Gotamának *nem eredetisége* is azonnal szemünkbe tűnik, különösen, ha a „The Light of Asia“-ban megvallva látjuk, hogy „a lélek-vándorlás tana alapított s a Hinduk által általánosan elfogadtatott a Buddha korában“, a miről azt kell mondanunk, hogy „az teszi tulajdonképpen a Buddha tudományának erejét és magasztosságát“ és hogy a Nirvána, Dharma és Karma a Buddhizmus főbb vonásai. Azonban a nyugalomnak, engedelmességnek, a jó és rossz öröklésének emez eszméi nem egy idejűek Gotamával. Tehát ezek alapítottak s általánosan elfogadtattak a Hinduk által“ (a kik közül való volt Gotama is) sokkal az ő születése előtt. Rhys Dávid „Hibbert Lectures“-jében megmondja, hogy tulajdonképpen Buddhánál mi volt eredeti. „A Buddhizmus megkülönböztető jellemvonása — mondja — az volt, hogy elsöpörte látomásának mezejéről az egész lélek-theóriát, a mi eddig oly teljesen betöltötte az emberek lelkét. Mert a világ-történelem első szakában kihirdetett egy olyan üdvözítő tant, melylyel minden ember önmagára üdvözülhet ezen a világon — a nélkül, hogy

Istennel a legkisebb viszonyban is állana. Tudománya nem az Isten ismerete volt; hanem . . . az embereké és dolgoké.“

Buddha nem csak az Isten, de a lélek létezését is megtagadta. Rhys Dávid, (a ki ebben a tekintetben az első angol tekintély) legutóbbi művében (*Lectures on the Origin and Growth of Religion*) azt mondja, hogy a „legrégebb ismert századok, a hét árja fajnak ős szülői — a hinduk, persák, görögök, rómaiak, kelták, teutonok és sklavok — hittek a léleknek a testen kívüli létezésében“. De „az új eltérés, melyet most előterjesztek — mondja R. Dávid — a legjelentékenyebb tény a Buddhizmusban, az t. i., hogy a lélekről semmit sem akar tudni“ . . . Ismét „a lélekvándorlás közönséges fölfogás szerint a Buddhizmusnak leglényegesebb része, a miről pedig *canonicus* irataikban sehol említés nincsen téve, sőt még vonatkozás sincsen reá. Azért nem habozom határozottan állítani — mondja Rhys Dávid — hogy Buddha a lélekvándorlást nem tanította.“

Ő csupán a „jellem-vándorlását“ tanította, a mi hasonló az eredendő bűnhöz a keresztény tanban. Így tisztán látjuk, hogy mi volt eredeti Gotamánál, egyik legnagyobb tisztelője és modern magyarázója szerint. Modern tudósok úgy beszélnek a lélekvándorlásról, mint olyan tanról, mely becsuszott a Buddhizmusba némely helyeken s különösen Birmában, hol Buddhának állati és emberi átalakításai — az ő ezeréves vándorlása — teszik még ma is minden egyházi beszéd lényegét. Gotama „magasztos“ tudománya tehát ma úgy tűnik föl, mint a mely nem ismert Istent, csak embert; de az embert is úgy, mint egy testi lényt, lélek és szellem nélkül. Ezekből látni való, hogy a Buddha tudománya az eredetiségétől milyen messze volt. Mint a Luther protestálásában, a protestáló elfogadta a főbb igazságokat s vallásának alapját azokkal támogatta, a mik ellen harczolt.

5. A hinduizmus e nagy reformátorának *személyes története* mi-ben áll? Ismerjük-e azt? Mondhatjuk-e azt joggal 2400 esztendő után is? Alig. *Buddha életének romantikus legendája annyira szanaszót* van, hogy azt alig lehet összeszedni. És vajjon a mit összeszedhetünk, abból ki lehet-e választani a valóságot? Nem igen. A csudák e lajstromának minden olvasója kénytelen a maga módja szerint itélni. A Buddha élete nem más, mint a minővé az olvasó teszi. Voltál a Buddha születése helyén? Voltam. Voltál ott, a hol tanított? Ott is voltam. Tudod, hogy az uralkodók és fejedelmek milyen életet élnek abban a tartományban? Igen, én olvastam történelmüket, beszéltem velök, jártam körülöttük több mit 25 évig. Akkor te abban a szerencsés helyzetben vagy, hogy helyesebb következtetéseket

vonhatsz, mint azok, a kik soha sem voltak Indiában. Meglehet. Azt mondják, hogy az élet nem változott sokat Indiában ez alatt a kétezer esztendő alatt. Ez részben igaz. A keleti élet lassan fejlődik addig, míg a szükséges rugót megkapja, de aztán bimbózik, virágozik és jó gyümölcsöket terem. A történelem első szakában nyugat felé forgott a világ és a másodikban, a mely most van, kezdett virradni azon a régi jó földön, a melyre mi nyugatiak jöttünk. Jaj nekünk, ha elfeledkezünk az anyaméhről, mely minket szült, midőn benszültött gyermekei kiáltják: „Jöjjetek ide, segítetek rajtunk, nyissátok ki szemeinket s javítsátok meg életünket,“

De hogyan élt Buddha? Ugy, mint más keleti fejedelmek és uralkodók fiai élnek. Ki volt a Buddha atyja? Sziddhodana. És milyen természetű ember volt? Olyan ember, a ki tetemes vagyont gyűjtött lázongó alattvalóitól, a mit aztán, mint rendesen minden rajah (keleti fejedelem), személyes élvezetekre költött, mit ha nem borban, a nőkben talált föl. És Buddha Gotama is valószínűleg követte atyja példáját. Ugy látszik neki bőven kijutott ezekből. Minden adat azt bizonyítja, hogy fényűzésben és kicsapongásban élt közel 30 éves koráig. A leghitelesebb hagyomány szerint 29 éves volt, a midőn — meglehet undorodásból — elhagyta ágyastársait, a kik közül egy „felesége“ volt s egy fiuval is ajándékozta meg és magányba menekült, a mit kivüle más fejedelmek is tettek. Itt hat évig megpróbálta az asketismust. Ekkor, mint a tékozló fiu, magához tért. Gondolkozni kezdett. Bukása által tanult megállani. Hazulról való száműzéséből tanulságot merített, a mi jó lecke volt reá nézve.

Mások is voltak, a kik vele együtt az erdőkben keresték az igazságot s ő ezek tapasztalatait is saját hasznára fordítá. „Minden tulság rossz — mondá — még az önmegtartóztatásban való tulság is.“ Visszatért a társadalomba s tanító lett. Abban az időben lázadás volt az egész országban a papság ellen, melynek célja volt a Bráhmínok hatalmának csökkentése. Ezek ugyanis a népre nehéz terheket raktak s azon csak egy ujjal sem akartak könnyíteni. Buddha csatlakozott a zendülőkhöz. A vezetők között is nemsokára kitűnt. Jól tanított s népszerű volt. Népéhez, a hindukhoz intézett tanításai, a régi alapokat nem erősítették, hanem mindenütt fölforgatták a régi intézményeket, a hol csak lehetséges volt. A szegény és alsóbbrendű emberekhez fordult. A moharaják, a mint az éhes brahmínokat nevezték, egy áldozatra ezer tehenet vagy lovat is lemészároltak. Ez rettenetes áldozat volt és Buddha nem ok nélkül vádolta őket. Ő ezzel szemben kárhóztatott s visszautasított minden áldozat-

tot. Midőn a Brahminok ezt mondták: „Az istenek megharaguszna”, ő azt válaszolta, hogy nincsenek sem istenek, sem isten. Ez így ment tovább. Most már Buddha a tömeg bálványa lett. A hinduk előtt nem áthatott szent ember hírében, ha a pénzt meg nem vetette és fakir nem lett olyan mértékben, hogy legalább kenyerét koldulja. Ezt is megtette s élete végén már koldus volt. Azonban nem ette meg, a mit koldult. Ennél okosabban cselekedett. Hiveket szerzett vele reformja számára. Későbbben a Buddhismusban őt nagy parancsot találunk: „Ne ölj; ne lopj; ne paráználkodj; ne hazudj; részegítő italokkal ne élj.” Buddha ezek által a fájdalom és nem a bűn ellen harczolt. Nem az igazságtalansággal, hanem a nyughatatlansággal állott harczban. Miért mondotta volna ő a bűnös asszonyoknak: „Éredj és többet ne vétkezzél.” Ez nem tartozott az ő missiojához. És hogy halt meg? Megsemmisítés által? Határozottan nem. Négy különböző szerző idéz Buddhista iratokat annak a belizonyítására, hogy ő, ki több mint 40 évig hirdette az érzelem és minden érzék, sőt még az élet szeretetének is elfojtását, mértékletlenség következtében halt meg. Az Encyclopedia Brittanica, Alabaster, Bigandet és Hardy Spence egyaránt állítják, hogy Buddha utóljára friss disznóhust ebédelt s emésztés hiánya miatt nehéz küzdelmek között halt meg; miután áldását adta Chunda kovácsra, kitől a kitűnő zamatu disznóhust kapta, s nagy jutalmat ígért neki, mivel nem fogja az ítéletre küldeni, hanem az örökkévaló csendességbe és mindig tartó nyugalomra: a Nirvánába. Így halt meg Buddha. Ha van valami ebben a tárgyban, a mi nincsen világosságra hozva, mi meg tudunk neki bocsátani. Ő is elmondhatta volna azt, a mit May József Samuel mondott, midőn egy alkalommal a rendetlen evés miatt rosszul lett és doktort hivatott magához: „Oh doktor! én nem félek, de szégyenlem, igazán szégyenlem meghalni”. Gotama nem mondta ezt, pedig ő is az ételben való mértékletlenség miatt halt meg. „Buddha elérte a tökéletes szentséget” azt mondja dr. Hedge az „Unitarian Affirmations”-ban. És Arnold, a mig egyfelől megvallja, hogy ő „több mondatot módosított a kapott elbeszélésekben”, addig másfelől azt mondja: „Ez a magasztos személy egyetlen kifogás miatt nem jelenhetik meg a gondolat történetében úgy, mint a legmagasabb, legjobb, legszentebb és legnagyobb jóltevő. Ez éppen azt teszi, a mit fennebb mi is mondtunk, hogy e valóban nagy reformatornak személyes élete olyan, a milyent mi csinálunk abból. Még most is azok a pontok, melyeket érintettünk, a legjobban vannak támogatva s a legkevésbé tagadhatók.

6. Végre lássuk, hogy a kifejezések használatában mennyire eltévedhetünk a miatt, hogy nem ismerjük az ők keleti fogalmaikat. Mi azt mondjuk: „Isten“ s ők is azt mondják: „Isten“, de az ők istenfogalmuk olyan messze van a mienktől, mint az északi sark a délitől. Mindenki tudja, hogy a mi bibliánkat mennyire nehéz chinai, indiai vagy japáni nyelvre lefordítani. A mi nagyszerű szavaink az ők kicsinyes kifejezéseikben elveszítik minden értéküket, mint szeretet, hit, remény, kedvesség, háládatosság, igazság, jóság, szentség. Nekik ezekre nincsenek szavaik. Csupán a szavak lehetnek szeméink jelei, gondolatunk és életünk képei. Gondolataink és életünk messze eltávozik az övéktől. A létért való küzdelmünk, nyugoti környezetünk és kifejlődésünk a mi fogalmainkat idegenekké tették rájuk nézve s az övéket is reánk nézve. A hindu, a ki leül a ház padozatára s eszik ujjával, a szék és a kalán kifejezésére a padozatot és ujjakat használja. Kitaláljuk e mi azt, hogy a szék alatt padozatot s a kalán alatt ujjakat kell érteni. A Buddha, Karma, Dharma, Nirvána szavaknak is a lefordítása éppen olyan messze van az eredetitől, mint ezeké.

A Buddhista szerint a gondolat abszolút elfojtása „tudomány“. Az értelem megsemmisítése „bölcseiség“, a mit mi bárgyuságnak nevezünk. A mit mi tanulásnak mondunk, azt ők tudatlanságnak nevezik. Szerintök mindenkinek el kell jutni egy főjőhöz t. i. annak a belátásához, hogy ő Isten s a mint Isten, ugy ő is örökkévaló. Ez, a mit Arnold „az emberi szabadság legmerészebb állításának nevez, melyet valaha tettek“, nem a mi szabadságunk, hanem az ő szabadságuk. Ez az a szabadság, melylyel nekünk okvetlen birnunk kell, hogy emberek lehessünk. Ez megtagadása annak, a mi nélkül mi balgák s a természet és kötelesség ellen lázadók vagyunk. Freeman Clarke azt mondja: „A Buddhizmus annyi, mint az ismeretet kereső értelem és az ismeretek iránti eme belső érdeklődése teszi annak egyik megkülönböztető jellemvönását.“ De minő ismeretek iránt? Az Isten ismerete iránt. És hogy lehet azt elérni? Az azon ismeret, a mely ment minden olvasástól, gondolkozástól, törekvéstől, kutatástól, tapasztalástól, történelemtől és tényektől. Szemlélődjél legalább tíz évig e világtól elzárva, hol értelmed elbutul s akkor eléred a „magasztos bölcseiséget.“ Mennyire rászéd és megcsal mindnyájunkat a kifejezések ilyen használata. Nem sokkal ezelőtt Freeman Clarke-al való utolsó beszélgetésünk alkalmával panaszkodott ő a miatt, hogy mi akárhányszor ostobaságot mondunk, midőn a keleti vallásokról beszélünk, ha csak nem éltünk közöttük annyit,

hogy őket teljesen megérthessük és ha nem tudjuk, hogy az ő utaik nem a mi utaink s az ő vallásos gondolataik nem a mi gondolataink. Így állván a dolog, fejünket rázzuk bizalmatlanul s ajkainkat kételkedve mozgassuk, midőn a Buddhisták értelméről, szabadságáról és igazságosságáról beszélünk.

A mit cselekszem, az vagyok. A mit a Buddhisták tesznek, abból lehet őket is megítélni. A mennyit a Buddhismus létesített e világon, annyit ér maga is. Gotamának kijelentett célja volt örökre megsemmisíteni a fájdalmat, betegséget, aggodalmat, elgyengülést és halált. Elérte-e e célját? Megáldotta-e a Buddha nemzeteket, ha ugyan nemzeteknek lehet őket nevezni, kiknél annyi hanyatlás tapasztalható s több nyomor és halál van, mint béke és élet? Nem. Pedig nagyon törekedett a békére. De a természet mindent rendbe hoz. Isten korunk virradtán nem fogja előre segíteni az Orientalismust s megdorgál minket is gondatlan sietésünkért. Értésünkre adja, hogy a kereszténység egy dicső ország s nem csalódás és hogy abban még sok a tenni valónk.

Dall után angolból:

VÁRI ALBERT.

Igaz-e, hogy az Isten lakozzék e földön?

— Imaház megnyitó beszéd. —

I. kir. VIII. 27. „Igaz-e, hogy az Isten lakozzék e földön? Ime az ég és az egeknek egei be nem foghatnak téged; mennyivel kevésbé e ház, melyet én építettem?!“

Csipkebokor a Horeb hegyén, melynek lángja egykor az ur jelenlétét mutató! . . . tűzszőlő a sötét éjjelen, mely vezetted a választott népet! . . . jótékony felhő, mely védve fedezted a pusztában vándorló Izraelt . . . eltüntetek, oda vagytok! . . . Sionhegye, melyen szólott a dal: „Ur Isten tied a dicséret,“ nem emeli többé dicsőségedet, nem kölcsönöz többé neked hirnevet, melyben az ur törvényét rejtő frigyláda állt — a szentsátor! Magaslatok, hol felfellobogott még a láng s honnan áldozatok füstje emelkedett az ég felé, nem zarándokol már hozzátok az ígért földjére bejutott nép. Áll már a hajlék, melyet annyi kéz oly diszszel emelt s melynek oszlopai mint a jó, tiszta és ártatlan lélek, nyiltan, egyenesen, bátran tekintenek az ég felé, nem félve az összeomlástól, nem rettegve a lesújtástól. Áll a hajlék, Jeruzsálemnek szent temploma, hogy hirdesse egy bölcs király legszebb kincsét: vallásos lelkefényét, a királyok királya előtt való hódolatát; áll a templom, hogy tanítsa Izraelt az ur félelmére, a vallásban való egység által nemzeti egységre. Ott van a frigyláda is a szentek szentében, a hol „lakozik az ur ködében.“ Itt, csak itt lakozik Izraelnek ura Istene, nevét is, mert szent az ő neve, csak e szenthelyen lehet kimondani; ide fog zarándokolni, itt fogja áldozatát felmutatni minden zsidó legalább is egyszer egy esztendőben.

Készen a templom! Ott áll Salamon, az igazságos király, a bölcs uralkodó népe előtt a szenthelyen, hogy azt megnyissa, az urnak szentelje. Szép történet, dicső való; a bizó lélek hálája a minden jók kútfeje iránt!

Képzületben lelki szememmel mintha ott volnék én is Jeruzsálem díszes templomában; mintha látnám a bölcs királyt s érezném, hogy mi megy át lelkében! Egy öröm, mert áll a hajlék, egy fájó érzés, mert emelkedettebb a lelke, mélyebb a bölcsesége, szélesebb a látköre, mint népének. Sokat elmélkedett, sokat tapasztalt, vallásos lelke sokat kutatott és vizsgálódott s most betelik rajta: „a bölcsességben búsulás vagyón.“ Népevel, népe vallásában akart élni; de egy isteni fény, az öröm közepett hirtelen, mint a villám